

ชุมชน"ข้าหลวงเดิม" บนเส้นทางคมนาคม คลองด่าน"ฝั่งธนบุรี แม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์

ชุมชน "ข้าหลวงเดิม" อยู่บนเส้นทางคมนาคม "คลองด่าน" อันเป็นแม่น้ำลำคลองสายประวัติศาสตร์ เส้นทางคมนาคม "คลองด่าน" มีชื่อเรียกต่างกันอย่างน้อย 2 ชื่อ คือ ต้นคลองเรียก คลองด่าน ส่วนท้ายคลองเรียก คลองสนามชัย แต่บางทีเรียก คลองสนามชัย ทั้งหมดตั้งแต่ต้นจนท้าย ความสำคัญของเส้นทางคมนาคมนี้อยู่ที่เชื่อมแม่น้ำเจ้าพระยาบริเวณบางกอก (ผ่านคลองบางกอกใหญ่) กับแม่น้ำท่าจีนที่สมุทรสาครที่ออกอ่าวไทย แล้วไปเชื่อมแม่น้ำแม่กลองที่สมุทรสงครามขึ้นราชบุรี และกาญจนบุรี ถึงชายแดนตะวันตกทางด่านเจดีย์สามองค์

ชุมชน"ข้าหลวงเดิม"ที่บางนางนอง บนเส้นทางคลองด่านมีย่านที่เป็นชุมชน "ข้าหลวงเดิม" ในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 อยู่ด้วย

ชุมชน "ข้าหลวงเดิม" เคยมีชื่อเรียก (อย่างกวีโวหาร) เก่าแก่ที่สุดอยู่ในโคลงกำสรวลสมุทร (ยุคต้นกรุงศรีอยุธยา) วรรณคดีว่า "น้องชลเนตร" แต่ปากชาวบ้านคงเรียก "นางนอง" หรือ "บางนางนอง" สืบมาดังมีหลักฐานอยู่ในกลอนเพลงยาวนิราศฯ ของรัชกาลที่ 1 และกวียุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์ เช่น พระยาตรัง, นรินทร์อิน, สุนทรภู ฯลฯ ทุกวันนี้อยู่ในเขตจอมทอง มีวัดสำคัญอยู่กลุ่มเดียวเกี่ยวข้องกัน 3 วัด คือ วัดราชโอรส (หรือวัดจอมทอง), วัดหนึ่ง, และวัดนางนอง

ชื่อบางนางนองน่าจะมาจากสภาพภูมิประเทศซึ่งเป็นที่ลุ่มน้ำท่วมถึง และมีคลองเล็กคลองน้อยหลายสายไหลมารวมกับคลองด่าน ทำให้เกิดน้ำวนแล้วท่วมเรียกสวนในฤดูน้ำหลากจนยุ่งยากในการคมนาคม ดังมีความพรรณนาอยู่ในโคลงนิราศของพระยาตรังและโคลงนิราศนรินทร์

ชุมชนบางนางนองจะมีขนาดเล็กหรือขนาดใหญ่ไม่รู้ เพราะไม่มีหลักฐานใดจะยืนยันได้ แต่ก็มีร่องรอยบางประการที่ น. ณ ปากน้ำ เคยสำรวจตรวจสอบไว้ในหนังสือศิลปกรรมในบางกอก (2514 : หน้า 290-291) สอดคล้องกับแผนที่ราชอาณาจักรสยามที่ชาวยุโรปทำขึ้นครั้งแรกตั้งแต่แผ่นดินสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง และหลังจากนั้นต่อมาอีกหลายครั้ง แผนที่รุ่นแรกๆ จะระบุเส้นทางคลองด่านที่เชื่อมโยงแม่น้ำเจ้าพระยาและแม่น้ำท่าจีนให้ติดต่อถึงกันได้สะดวก แม้ในแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ ก็มีเจ้าหน้าที่ในคณะทูตจากราชสำนักฝรั่งเศสใช้เส้นทางคลองด่านนี้เดินทางเรือไปเมืองเพชรบุรี เพื่อจะเดินทางบกต่อไปเมืองมะริดและตะนาวศรี ซึ่งล้วนจะต้องผ่านบางนางนอง

ร่องรอยเก่าเหล่านี้สอดคล้องกัน ทั้งยืนยันได้ว่าบางนางนองมีความสำคัญในระดับท้องถิ่นที่ห่างไกลราชธานีที่มีวัด (บาง) นางนองเป็นศูนย์กลางของชุมชนมาแล้วตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยายุคแรกๆ แล้วอยู่สืบเนื่องกันต่อมาจนถึงยุคกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์

"ข้าหลวงเดิม"

สมัยกรุงธนบุรี ในชุมชน "ข้าหลวงเดิม" ที่บางนางนองมีธิดาคหบดีชาวสวนคนหนึ่งชื่อชู ต่อมาภายหลังเรียกกันว่าท่านชู ได้แต่งงานกับพระยาราชวังสัน (หวัง) "แขกสุหนี่" นับถือศาสนาอิสลาม (ลูกชาย "เจ้าพระยาจักรีแขก" และเป็นน้องชาย "พระยายมราชแขก" ในแผ่นดินสมเด็จพระเจ้ากรุงธนบุรี) มีนิวาสสถานอยู่ข้างวัดหงส์รัตนาราม ปากคลองบางหลวง

พระยาราชวังสัน (หวัง) กับท่านชูมีธิดา 3 คน (ไม่มีบุตร) คนโตมีชื่อเรียกกันภายหลังว่าท่านเพ็ง, คนที่ 2 ชื่อปล้อง, และคนสุดท้ายชื่ออรอด

ท่านเพ็ง (เชื้อสายมุสลิมปากคลองบางหลวงกับชาวสวนบางนางนอง) ได้แต่งงาน เป็นภรรยาใหญ่ของพระยานนทบุรี แล้วมีธิดาคนเดียวชื่อเรียม

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ (รัชกาลที่ 1) ท่านเรียมถวายตัวทำราชการกับพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย (รัชกาลที่ 2) ตั้งแต่ยังเป็นสมเด็จพระเจ้าลูกเธอฯ แล้วมีโอรสองค์แรกชื่อ "ทับ" ซึ่งต่อมาเป็นพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว (รัชกาลที่ 3)

สมัยรัชกาลที่ 3 เมื่อพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จขึ้นเถลิงถวัลยราชสมบัติแล้ว "ก็แต่งการพิธีฉลองพระเดชพระคุณสมเด็จพระพันปีหลวง" (ก็คือท่านเรียม) "สถาปนาตั้งเป็นกรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย"

สรุปว่า กรมสมเด็จพระศรีสุลาไลย หรือพระชนนีในพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ก็คือ "เจ้าคุณ" พระสนมเอกในรัชกาลที่ 2 (หรือ "เจ้าจอมมารดาเรียม" หรือ "ท่านเรียม") ที่ทรงเป็นเชื้อสายชาวสวนบางนางนองกับมุสลิมปากคลองบางหลวง และ "สกุลนนทบุรี"

ชาวสวนบางนางนอง

เมื่อลำดับเรื่องราวของชุมชน "ข้าหลวงเดิม" ที่บางนางนองแล้ว จะเห็นว่ามีความใกล้ชิดอยู่ในระดับ "เครือญาติข้างแม่" ของรัชกาลที่ 3 ดังนี้

ท่านเพ็ง เป็นธิดาคนโตได้แต่งงานกับพระยานนทบุรีแล้วมีธิดาคนเดียวคือท่านเรียมที่เป็นพระบรมราชชนนีของรัชกาลที่ 3 เพราะฉะนั้นท่านปล้องและท่านรอดที่เป็นน้องสาวท่านเพ็งก็ต้องมีศักดิ์เป็นพระญาติวงศ์ในลำดับ "น้าสาว"ท่านเรียม และอยู่ในลำดับ "ยาย" ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว

ท่านปล้อง น้องสาวคนรองของท่านเพ็ง

ต่อมาท่านปล้องแต่งงานกับพระยาพัทลุง (ทองขาว) มีบุตรธิดาด้วยกันทั้งหมด 9 คน ธิดาคนโตชื่อท่านผ่อง แต่งงานกับพระอักษรสมบัติ (ม.ร.ว.ทับ) มีบุตรธิดาด้วยกัน 6 คน

ธิดาคนที่ 3 ของท่านผ่องกับพระอักษรสมบัติชื่อ "ทรัพย์" ถวายตัวแล้วได้เป็นเจ้าจอมมารดาในรัชกาลที่ 3 ประสูติพระโอรสนามว่า พระองค์เจ้าศิริวงศ์ ต่อมาทรงกรมเป็นกรมหมื่นมาตยาพิทักษ์ (ต้นราชสกุล "ศิริวงศ์ ณ ออยุธยา")

สมเด็จพระเจ้าลูกยาเธอ กรมหมื่นมาตยาพิทักษ์นี้ รัชกาลที่ 3 โปรดให้เป็น "นายด่าน" ปฏิสังขรณ์วัดหนังจนสำเร็จ แต่สิ้นพระชนม์เมื่อยังทรงพระเยาว์ด้วยไข้ป่วง เมื่อ พ.ศ.2382 พระชันษาได้ 26 ปี

ท่านรอด น้องสาวคนเล็กของท่านเพ็ง

ต่อมาท่านรอดแต่งงานกับพระยาศรีสุรราช (เงิน) บุตรพระยารามัญวงศ์ (มะโดด) ซึ่งเป็นมอญเก่าครั้งกรุงศรีอยุธยาที่เรียกกันว่า "จักรีมอญ" ที่สำคัญก็คือ ท่านรอดนี้เป็น "พระนม" ของพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ท่านรอดมิได้ตัดขาดจากบางนางนอง และอาจจะ "ขึ้น" หรือ "อุปฐาก" วัดใดวัดหนึ่งระหว่าง 2 วัด คือ วัดจอมทองและวัดนางนอง มาแต่ครั้งบรรพชน

แม้จะไม่มีหลักฐานอื่นใดมายืนยันให้เด็ดขาดลงไป แต่ความเกี่ยวดองที่ผูกกันไว้หลายชั้นดังที่ได้เสนอมานี้ก็คงจะพอเป็นเค้ามูลสำคัญ ที่แสดงความผูกพันอันลึกซึ้งที่รัชกาลที่ 3 ทรงมีต่อบางนางนองที่บางขุนเทียน โดยเฉพาะกรณีความผูกพันต่อพระญาติวงศ์ผู้ใหญ่อย่าง "ท่านรอด" หรือ "พระนมรอด"

ที่มา : สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม: ชุมชน"ข้าหลวงเดิม" บนเส้นทางคมนาคม"คลองด่าน"ฝั่งธนบุรี แม่น้ำลำ

คลองสายประวัติศาสตร์. (2551,25 ธันวาคม). มติชน, 21.